

Víťazstvo našej robotníckej triedy v národnej a demokratickej revolúcii r. 1945 a vo februári r. 1948 znamená novú éru pre slovenskú vedu. Dialektický a historický materializmus ako základná a jedine správna vedecká metóda pri osvetľovaní prírodných a spoločenských javov stáva sa postupne metódou prevládajúcou v našej vede a kvalitatívne ju povyšuje nad vedu buržoázu. Ďalším charakteristickým znakom našej vedy po oslobodení je stále užšie spájanie teórie s praxou, v čom je našej vede vzorom predovšetkým veda sovietska. Vďaka tomu, ako aj novým formám a plánovaniu vedeckej práce, poskytuje naša veda stále účinnejšiu pomoc pri socialistickej výstavbe našej vlasti i pri výchove socialistického človeka a na tomto poli dosiahla už cenné výsledky a úspechy. Naša strana a vláda je si dobre vedomá veľkého významu vedy pri budovaní socializmu, a preto poskytuje našej vede všestrannú pomoc morálno-politickú i finančnú. Otvorenie Československej akadémie vied, Československej akadémie zemědělskej, vybudovanie nových vysokých škôl a katedier sú jasné doklady tejto starostlivosti. U nás tiež stojíme pred otvorením Slovenskej akadémie vied.

Vyenesenie zákona o Slovenskej akadémii vied bude veľkým medzníkom vo vývine našej vedy. Slovenská akadémia vied sa stane vrcholnou inštitúciou slovenskej vedy, organizátorom vedeckého života na Slovensku. Vedeckí pracovníci i ústavy, ktoré budú začlenené do SAV, už teraz sa pripravujú na slávnostné otvorenie Akadémie zvyšovaním pracovného úsilia, dôkladnou prípravou pracovného plánu, zlepšovaním pracovných metód a najmä organizačnými opatreniami, aby hneď po otvorení SAV mohli prikróčiť k plneniu všetkých úloh, ktoré vyplývajú z jej celonárodného charakteru a poslania.

V súvislosti s týmito prípravami aj vedenie Historického ústavu a jeho vedecká rada urobily celý rad opatrení na odstránenie nedostatkov a zlepšenie práce ústavu. Jedným z týchto opatrení je zlepšenie redakčnej práce, zvýšenie ideovej a odbornej úrovne nášho orgánu a jeho premenovanie na Historický časopis. Vedenie ústavu i redakčná rada rozhodly sa k tejto zmene predovšetkým

preto, aby sa aj formálne zdôraznilo, že *Historický časopis* nie je pokračovaním buržoázných historických sborníkov, ktoré vychádzaly či už v Matici slovenskej alebo v SAVU. *Historický časopis* bude orgánom slovenskej marxistickej historickej vedy a jednu zo svojich hlavných úloh bude vidieť práve v odhaľovaní reakčných názorov slovenskej buržoáznej historiografie. K tejto zmene rozhodli sme sa ďalej aj preto, že sám pojem *sborník* nevystihuje dostatočne povahu periodika, akým chce byť a má byť *Historický časopis* ako orgán Historického ústavu, plniť úlohu, akú tlačil pripisoval Lenin — byť organizátorom historickej vedy na Slovensku. Preto *Historický časopis* sa zameria na obsiahnutie celej problematiky slovenských dejín i na problémy metodologické a organizačné. Toto však vôbec neznamená, že by sme chceli z *Historického časopisu* vytvoriť časopis odbornícky a kabinetný. V shode s celkovým poslaním historickej vedy v našej spoločnosti budeme sa zameriavať, podobne ako aj celý pracovný plán Historického ústavu, na riešenie najaktuálnejších otázok našich národných dejín a najmä prinášať štúdie i z najnovšieho obdobia, čo buržoázna historiografia u nás zámerne nerobila. Naším ideálom je dať *Historickým časopisom* našim vychovávateľom na školách a politickým pracovníkom cenného pomocníka pri výchove nášho človeka k socialistickému uvedomeniu a k vlasteneckej hrdosti.

Z týchto dôvodov sme sa tiež rozhodli vydávať *Historický časopis* pravidelne štvrťročne. Pri tomto rozhodnutí sme si dostatočne vedomí objektívnych prekážok i našich nedostatkov. Káder našich historikov-marxistov je ešte stále malý a k tomu ide vo všeobecnosti o pracovníkov mladých. No napriek tomu chce sa stať *Historický časopis* súčasne i školou pre naše najmladšie kádre, ktoré nám rastú na našich vysokých školách. Je preto celkom prirodzené, že *Historický časopis* bude vo svojich začiatkoch odzrkadľovať aj tieto naše nedostatky. Na základe marxistickoleninskej ideologie, učiac sa z príkladu vedy sovietskej, v úzkej spolupráci s marxistickou historickou vedou českou i maďarskou budeme sa snažiť odstrániť tieto nedostatky, aby sa naša marxistická historiografia stala zbraňou v boji proti všetkým formám buržoázných ideológií, najmä proti kozmopolitizmu a buržoáznemu nacionalizmu a plne sa zapojila do výchovy nového socialistického človeka.

Redakcia

LUDOVÍT HOLOTÍK

K SEDEMDESIATYM PIATYM NARODENINÁM AKADEMIKA ZDEŇKA NEJEDLÉHO

Český a dnes už i slovenský vedecký život si nemožno predstaviť bez mnohotvárnej, bohatej osobnosti a diela Zdeňka Nejedlyho, ktorý viac ako päťdesiat rokov bojuje v duchu najlepších národných tradícií za víťazstvo pokrokovej vedy. Preto sa pri príležitosti jeho sedemdesiatych piatych narodenín obracajú k nemu s celým českým a slovenským ľudom so zvláštnou pozornosťou starší i mladší vedec-kí pracovníci, aby mu vyslovili hlboký prejav úcty a lásky a súčasne aby sa ešte vážnejšie zamysleli nad jeho bohatým mnohotvárnym dielom.

Osobnosť i dielo Zdeňka Nejedlyho je výnimočným zjavom českého novodobého národného vývoja. V Zdeňkovi Nejedlym sa spája veľký vedec, vynikajúci znalec husitského revolučného hnutia, diela B. Smetanu, A. Jiráska a B. Němcovej so zanietеным národným, buditeľským pracovníkom, ktorý sa logikou svojho vývoja stáva vášnivým bojovníkom proti úpadkovému buržoáznemu svetu, proti fašizmu a ktorý sa konečne stáva jedným z najpoprednejších budovateľov socializmu. V jeho diele sa prirodzene a presvedčivo spája česká demokratická minulosť, zápasy, snaženia a myšlienky najlepších ľudí českých dejín s dnešnou našou ľudovodemokratickou prítomnosťou. Nejedly nachádza v našom dnešku vyvrcholenie všetkého krásneho, o čom len márne snili najskvelejší predstavitelia minulých pokolení. A preto ním vyzdvihnuté tradície českého (a čiastočne, pokiaľ sa slovenskými dejinami zaoberal) i slovenského ľudu stávajú sa reálnou silou v boji za socialistické uvedomenie, za socialistického človeka. Preto bohaté a rozmanité dielo Zdeňka Nejedlyho, ktoré je naplnené pôvodnými a životnými myšlienkami, hovorí k nám aktuálnou rečou, odpovedá na mnohé naše problémy, ktoré nám vyrastajú s budovaním socialistickej vedy, predovšetkým

v problematike naväzovania socialistickej vedy na všetko hodnotné, pokrokové, čo nashromaždily predchádzajúce generácie. Na sjazde Komsomolu V. I. Lenin zdôraznil veľmi nástojčivo, že iba ovládnutím a zvládnutím najlepších výsledkov vedy v minulosti možno ísť rýchlejšie dopredu. Zdeněk Nejedlý ukazuje celým svojím dielom i svojou osobnosťou, čo znamenajú pokrokové národné tradície pre vedu i kultúru vôbec a pre život celého národa. Sám Zdeněk Nejedlý ako veľký zjav českej vedy vyrástol predovšetkým z domácich pokrokových tradícií. Možno hovoriť, že jeho dielo i celá jeho osobnosť je preniknutá najrýdzejším, kryštálovým češtvom v tom najlepšom smysle slova. Nejedlý vsal do seba, pretavil a ďalej rozmnožil plody pokrokovej vedeckej a kultúrnej tvorby svojho národa. Už i preto, že veľké dielo Zdeněka Nejedlého je také rýdzo české, preniknuté pokrokovou ideovou tradíciou, nemôže nepresahovať hranice svojho tematického zamerania. Nejedlého vedecké dielo obsahuje predovšetkým problematiku vlastného národa. Avšak spôsobom, ako to robí, ako vysvetľuje české dejiny, hudbu a literatúru, ako spája národnú históriu s prítomnosťou, má širší význam. Má význam svojím veľkým príkladom i pre vedu a kultúru iných národov spejúcich k socializmu a v kapitalistických štátoch pre tých vedcov a kultúrnych pracovníkov, ktorí bojujú o pokrokovú národnú vedu a kultúru s progresívnym, revolučným obsahom proti buržoáznemu marazmu, kozmopolitizmu a pokryteckému objektivizmu.

„Vyučovanie, výchova a vzdelanie mládeže musí vychádzať z toho materiálu, ktorý nám zanechala stará spoločnosť. Komunizmus môžeme budovať len zo súhrnu poznatkov, organizácií a inštitúcií, s tým zdrojom ľudských síl a prostriedkov, ktoré nám zanechala stará spoločnosť.“¹

Pre slovenskú vedu a kultúru má osobnosť a dielo Zdeněka Nejedlého dosah bezprostrednejší, priamejší, a to v svojom celku, tak ako len môže mať veľké vedecké a kultúrne dielo príslušníka bratského národa, s ktorým slovenský národ v spoločnom štáte v najužšej družbe buduje socialistický zajtrajšok. Pre slovenských vedcov i všetkých ostatných kultúrnych pracovníkov má preto nesmierny význam soznamovať sa s dielom Nejedlého, učiť sa z neho a najlepšie jeho stránky zužitkovať pre rozvoj slovenskej historiografie, literárnej a hudobnej vedy.

¹ V. I. Lenin, *Úlohy sväzov mládeže*, Bratislava 1952, 5—6.

Zdeněk Nejedlý predstavuje v českom národnom živote celú veľkú epochu, ktorá do seba zahrnuje obdobie od konca minulého storočia až do súčasnosti. V tomto veľkom časovom rozpätí prekonáva, prirodzene, značný vývoj. Výnimočnosť a špecifičnosť tohto vývoja spočíva v tom, že Nejedlý, ktorý vychádza z ideálov a najlepších tradícií českého národného obrodzenia, dostáva sa organicky a zákonite na platformu revolučného robotníckeho hnutia. Jeho učiteľmi boli predstavitelia českého národného obrodzenia, Palacký, Smetana, Havlíček, Němcová a Jirásek, ktorý síce nie časovo, ale mentálne radí sa tiež do tohto obdobia. Sú to mená, ktoré reprezentujú zápas českého ľudu a mladej buržoázie proti feudálnemu spoločenskému útlaku, poddanstvu, feudálnym inštitúciám a ich pozostatkom. Sú to najlepší predstavitelia českého národa, ktorí v mene lásky k národu, k ľudu a jeho záujmom bojujú proti národnostnému útlaku, za národné práva a slobodu. Nejedlý prijíma všetky tieto ideály a ďalej ich rozvíja. Vychádza predovšetkým z myšlienok a usilovaní obrodenského hnutia a jeho osobnosť nesie pečať vlastností obrodenca. Je to predovšetkým aktívna, hlboká a úprimná láska k ľudu. Ale i Nejedlého vzťah k histórii, predovšetkým vlastného národa vychádza z obrodenskej mentality. Nie je to len rýdzo obrodenská otázka o smysle českých dejín, ktorá vyvstávala so zrodom moderného národa v pochybnostiach nad jeho slabosťou uprostred cudzieho vládnúceho národa. V národnom obrození sú národné dejiny významným bojovým činiteľom, a to ako navonok proti utlačateľskému národu, proti feudálom, tak aj do vnútra za národné uvedomenie, pestovanie národnej hrdosti a zdôvodňovanie národnej existencie. Nie je preto náhodné, že sa v prvej polovici XIX. stor. objavuje vynikajúce dielo Palackého. *Palackého Dejiny národa českého* sohrávajú dôležitú úlohu pri formovaní moderného českého národa. Preto sa celkom prirodzene a samozrejme staly majetkom najširších mas, staly sa čítaním, ktorého morálna hodnota vzrastala v časoch národnej neslobody a útlaku. V období národného obrodzenia vystupuje národná história a národný historik ako mimoriadny významný politik a kultúrny činiteľ. História vystupuje ako účinný bojovník v najpálčivejších a najaktuálnejších problémoch národného života. V českom národnom živote sa národné dejiny tešili zvláštnej obľube a úcte. Palackého *Dejiny národa českého*, vypracované vtedy na najmodernejších metódach historického bádania, ešte posilnili postavenie historiografie v českej spoločnosti. Tento Palackého odkaz

d'alej rozvádzal v prístupnejšej literárnej forme A. Jirásek. I v Palackého i v Jiráskovom prípade, ktorý myšlienkovy vychádza z Palackého, nejde iba o akúkoľvek českú históriu. Vyplývalo z úlohy obrodenského hnutia, že to musí byť história protifeudálna, ktorá vyvráti legendy o večnosti stavovského zriadenia, o feudálnom spoločenskom poriadku a ktorá posluží novej, mladej nastupujúcej buržoáznej triede. V tomto boji za nové spoločenské zriadenie Palacký čiastočne správne prenikol k poznatku o úlohe ľudových mäs v dejinách. Úmerne tomuto buržoáznym svetonázorom omedzenému poznaniu o význame ľudu v dejinách Palacký vysoko hodnotí husitské hnutie ako najvýznamnejšie obdobie českých dejín. „Husitství — toť vrchol českých dějin, zní z Palackého líčení přímo slavnostně. A proč? Protože tehdy Čechové stanuli přímo v čele evropského pokroku a přešli v tom jiné národy.“² Ako na to poukazuje i Nejedlý, Palackému je husitské hnutie zdrojom národnej hrdosti a sebavedomia, ktoré vlastnosti boli tiež predpokladom pre zápas za národnú rovnoprávnosť a slobodu.

Druhý významný učiteľ Nejedlého, Alois Jirásek, používa národnú históriu ako nástroj boja ešte vo väčšom meradle a účinnejšie. Jiráskovo poňatie českých dejín je radikálnejšie, ľudovejšie. Jeho tematika, širšia a pestrejšia, zahrnuje takmer celé české dejiny, zdôrazňujúc pritom najvýznamnejšie obdobia. Bojová stránka Jiráskovej tvorby je o to významnejšia, že vzniká už v úpadkovom štádiu českej buržoázie, ktoré začína vrcholiť od konca XIX. stor. Úpadok buržoázie sa prejavuje v opúšťaní jej ideálov z jej raného štádia. Buržoázia zanecháva zápas za národnú nezávislosť, rastie jej prot ľudovosť, zvyšuje sa jej závislosť od reakčnej buržoázie veľkých národov, z toho vyplýva kozmopolitizmus a pohrdanie a podceňovanie vlastného národa. Prenikajúcemu kozmopolitizmu sa neprotirečí nacionalizmus, ktorý slúžil panskej politike v jej dielových rozporoch s buržoáziou panujúceho národa. I kozmopolitizmus i nacionalizmus je vzdialený ľudu a potrebám vlasti.

Jirásek vystupuje v tomto období všeobecného úpadku buržoázie s dielami, v ktorých sa odкрývajú pokrokové úseky českých dejín, hrdinná úloha ľudových mäs bojujúcich za lepší život svojho národa proti národnému i náboženskému útlaku. Jirásek umelecky i na podklade pramenného štúdia stvárnil pokrokové tradície, ktoré boli

² Zdeněk Nejedlý, *Spisy X*, Praha 1950, 17.

hlboko zakorenené v českom ľude. Zvlášť živá bola vždy v českých krajinách husitská tradícia. Jirásek vystihol tento živý vzťah k národnej minulosti a k pokrokovým tradíciám, rozpracoval ich vo veľkých epopéjách a posilnil tak skutočné vlastenectvo, ktoré je prejavom a nositeľom národnej sily. A nielen husitstvo. I v národnom obrodení našiel tie príkladné črty opravdivého činorodého vlastenectva, presvedčivý bojový zápal proti cudziemu násiliu. V hrdinoch národného obrodenia, v prostých pracovníkoch (F. L. Věk) spätých s ľudom a s jeho záujmami videl Jirásek svetlé obdobie českých dejín, ktoré tvorí ich jadro a ukazuje i cestu vpred. Na druhej strane ukázal Jirásek i čiernu stránku národných dejín v období *temna*, dobu úpadku a zhanobenia českého národa porobeného nepriateľom. Tým, že postavil v českých dejinách do protikladu na jednej strane husitstvo a národné obrodenie a na druhej dobu pobelohorskú, jeho tvorba sa stala v podstate správnym ukazovateľom českej minulosti. Jeho veľký význam spočíva v tom, že sa stal najväčším učiteľom národných dejín. Jiráskovo dielo sa správne súčasne orientovalo na pokrokové národné tradície a ukázalo správne zdroje národnej sily — v ľude. Ukázalo, že odtrhnutie od ľudu znamená úpadok a pád národnej veľkosti. Jiráskovo poňatie českých dejín sehralo progresívnu úlohu v boji s úpadkovou buržoáziou, s nacionalizmom i kozmopolitizmom. Strážiac pokrokové národné tradície — strážilo i ľudové sily.

Ak pochopíme tieto pokrokové črty diela Palackého a Jiráska, otvára sa nám cesta i pre pochopenie vývoja Zdeňka Nejedlého. Nejedlý vyrastá z Palackého i Jiráska, ich dielo ďalej rozvíja a súčasne sa stáva ich najväčším znalcom, vykladačom a popularizátorom. Palacký a Jirásek majú najväčší vplyv na Nejedlého ako na historika. A Nejedlý je predovšetkým historik. Ak hodnotíme Nejedlého pôsobenie v oblasti vedeckého, kultúrneho a politického života, vidíme, že je v prvom rade historikom, a v historickom chápaní i všetkých ostatných problémov spočíva podstata jeho veľkého významu pre československú vedu i pre politické dianie. V tomto smysle, pravda, vzťahy k Palackému a Jiráskovi si zvlášť zasluhujú pozornosť. Nejedlý bol však človekom a vedcom mnohostranným, so širokými a bohatými záujmami. Jeho záujmy smerovali i k hudbe, k literatúre i filozofii, ale vždy ku všetkému pristupoval historicky, s historickým aspektom, v ktorom videl jedine predpoklad správneho nazerania.

Nejedlý rastie z celej českej kultúry. A ani ako historika ho nemožno pochopiť len v spojitosti s Palackým a Jiráskom, hoci ich rozhodný vplyv je nesporný. Nejedlý vedecky rastie na konci XIX. stor., v dobe, keď sa pražská univerzita nachádza v rušnej atmosfére vedeckého i umeleckého života. V historiografii toto obdobie predstavuje Jaroslav Goll a jeho škola. Goll zahajuje v českom dejepisectve novú éru. Prináša predovšetkým zdokonalenú techniku empiricko-pozitivistickej historiografie. Zjemňuje výklad prameňov, kritiku vonkajšiu i vnútornú a vedie k úzko špecializovanému monografickému bádaniu. Naväzuje najmä na výdobytky nemeckej historiografie, rozmnožuje badateľský záujem na intenzívne štúdium náboženských i hospodárskych javov, pravda, s pozíciou pozitívizmu. Avšak prílišný obrat k otázkam heuristiky a detailným monografickým štúdiám vedie k vedeckému l'art pour l'artizmu, k pestovaniu histórie predovšetkým pre históriu, k opúšťaniu širokých koncepcií a k úplnej negácii diela Palackého, a to nielen s hľadiska vedeckej metódy, ale vôbec s hľadisk svetonázorových. Táto revízia národného dejepisectva Palackého nesie sa v duchu vyznávania prísneho pozitívizmu alebo úplne reakčného idealistického poňatia českých dejín, ktoré vyzdvihuje a zdôrazňuje všetky úpadkové obdobia, idealizuje politickú a kultúrnu úlohu vládnúcich vykorisťovateľských vrstiev a vyvracia predovšetkým pozitívny význam husitského revolučného hnutia. Tejto historiografii sú cudzie ľudové masy, pokrokové tradície a z toho, prirodzene, rodí sa i nedôvera k vlastným národným silám, podceňovanie vývoja českých dejín, jedným slovom rodí sa kozmopolitizmus. Gollov výklad českých dejín, jeho žiakov, najmä Pekařa, je presiaknutý kozmopolitizmom. Tam, kde nie je znalosť zákonitostí spoločenského procesu a niet ani dôvery vo vlastné sily národa, ktorú mali predstavitelia národného obrodzenia, možno dejiny vykladať len kozmopolitne, z cudzích, vonkajších vplyvov. Pekař zdôrazňoval, že všetko, čo je hodnotné v českých dejinách, vzniklo „vlivem, vzorem, úsilím, duchem západní Evropy,“ všetko bolo „ovlivněno nebo přímo dáno cizinou.“ „Tedy ne pouze stýkání a potýkání podle formule Palackého, ale stálé přijímání, podléhání, sycení se vzorem života a myšlenky pokročilejších sousedů světa germánského a románského je nejmocnějším a daleko nejvýznamnějším faktem a faktorem našich dějin.“³ Túto

³ Josef Pekař, *Smysl českých dějin*, Praha 1929, 9.

svoju kozmopolitnú koncepciu českých dejín vyjadruje Pekař v mene celej tzv. Gollovej školy. Vyrastá zo skepticizmu a nedôvery k vedeckému poznaniu vôbec a zásadnejšiemu historickému poznaniu zvlášť, ktorou je preniknutá buržoázia v svojom úpadkovom období. Na konci XIX. stor. stráca buržoázna historiografia optimizmus, ktorým sa vyznačovala v období národného obrodzenia. História si nekladie viac za úlohu byť „učiteľkou života“. Ak chce pôsobiť na politické dianie, tak len preto, aby slúžila reakčným, tmárskym cieľom buržoázie vyzdvihovaním podobných tmárskych, reakčných úsekov českých dejín, ako to robil predovšetkým Pekař.

V atmosfére týchto nových úpadkových tendencií v českej historiografii rastie Zdeněk Nejedlý. Avšak v tomto všeobecnom úpadku buržoázie, v období definitívneho rozchodu s pokrokovými ideálmi českého národného obrodzenia Nejedlý ostáva verný pokrokovému jadru diel Palackého a Jiráska. Nejedlý bol tiež Gollovým žiakom. Osvojuje si však len pozitívne stránky tzv. Gollovej školy, brilantnú techniku výkladu prameňov, ale suchý, nezáživný pozitivizmus, kozmopolitický výklad dejín mu ostáva cudzí. Neprijal koncepciu Golla, Pekařa i Chaloupeckého, ktorí nechápali české dejiny ako dielo v základe autonómneho českého vývoja. Naopak, Nejedlý naväzujúc na pokrokové odkazy českých dejín, stáva sa strážcom a udržiavateľom českej pokrokovej národnej tradície a pokrokového odkazu českej historiografie. Vedel sa bez rozpakov a dlhého hľadania orientovať v tomto bludišti úpadkových nárazov buržoázie. Už v tejto skutočnosti spočíva veľkosť Zdeňka Nejedlého. Nemožno pochybovať o tom, že na tomto správnom postoji majú podiel obrodenské ideály, ktoré si Nejedlý osvojil, úplne premyslel a precítil. Ale Nejedlý tieto ideály rozvádza ďalej. Z jeho diela jasne vyplýva, že Palackého koncepciu českých dejín prehĺbil a rozšíril. Nejedlý má vážnejší, hlbší, opravdivejší pomer k ľudu. Ľud mu je rozhodujúcim činiteľom v dejinách a preto súčasne jeho záujmy rozhodujúcim kritériom. V *Počátkoch husitského zpěvu* a v *Dějinách husitského zpěvu* vystupuje ľud ako najmocnejší dejinný činiteľ. Týmto svojím poňatím, zdôraznením aktivity ľudových vrstiev odlišil sa Nejedlý veľmi podstatne od pozitivistických a najmä úplne reakčných českých historikov typu Pekařovho.

V diskusii o smysle českých dejín r. 1913 zdôrazňoval nutnosť poznať život ľudu ako prvý predpoklad pre poznanie národného života. U Nejedlého vystupuje všade vreľá a opravdivá láska k ľudu,

ktorou sú preniknuté všetky jeho práce. Možno povedať, že Nejedlému je ľud gnozeologickým východiskom. Všetky otázky rieši so stanoviska ľudu, vidí jeho podiel v dejinách a tým prekonáva i pozitivizmus, z ktorého v podstate vychádza.

Vedecké diela, ktoré Zdeněk Nejedlý publikuje od konca XIX. stor., vyrastajú z pokrokových tradícií českého dejepisectva a tým sa súčasne podstatne odlišujú od ostatnej úpadkovej historiografie. Už tematicky obracia sa k najskvelejšiemu obdobiu českých dejín — husitskému revolučnému hnutiu. Sú to rané práce *Mládí M. Jana z Rokycan* (1899), *Česká missie Jana Kapistrana* (1900), *Prameny k synodám strany Pražské a Tábořské* (1900), predovšetkým však monumentálne diela *Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách* (1904), *Počátky husitského zpěvu a Dějiny husitského zpěvu za válek husitských* (1913). Husitské revolučné hnutie chápe Nejedlý na rozdiel od staršieho náboženského poňatia predovšetkým ako hnutie národné. Veľkú pozornosť venuje náboženským traktátom, ktorých dešifrovaný smysel odhaľuje práve ono široké, vôbec nie len náboženské zameranie husitského hnutia. Jeho národná koncepcia nemá však vonkoncom nič spoločného s úzkym nacionalistickým hľadiskom, ktoré by redukovalo hnutie na boj dvoch národností. Nejedlého národné poňatie je podmienené jeho celkovou demokratickou a ľudovou koncepciou českých dejín, v ktorej ľud zaujíma úplne dominantné postavenie. I neskoršie bojoval Nejedlý proti individualistickému, liberálnemu chápaniu dejín a uznával iba dejiny na kolektivistickom princípe. Hovorí: „Sestupme tedy jen v tyto lidové proudy a poslouvejme je, jejich hukot a šum: na první chvíli snad budeme zaraženi nezvyklým tím hlukem, ale záhy z něho vyposloucháme hlas ze všech nejlepší: hlas českého lidu.“⁴

Uvedomelá a dôsledná ľudovosť a demokratičnosť preniká Nejedlého dielo úplne, preto sa objektívne v jeho prácach o husitstve prejavujú hlavné kontúry najvypuklejších triednych rozporov. Kolektivistickým poňatím dejín, zdôrazňovaním ľudu ako mocnej a dejinami hýbajúcej sily približuje sa Nejedlý samostatnou cestou k marxistickému výkladu historického procesu. K tomuto názoru viedla ho i veľká dôvera v sily českého ľudu. Preto Nejedlému bola v podstate cudzia komparatistická metóda, ktorá všetko vysvetľuje pôsobením rôznych vplyvov. V práci *Spor o smysel českých dejín*

⁴ Zdeněk Nejedlý, *Spisy XVI*, Praha 1952, 143.

oponuje nesprávnemu Masarykovmu názoru na husitstvo: „Odpoví dá . . . přísnému požadavku historické vědy, aby každý jev byl vyložen ze své doby a ze sil svého vlastního prostředí. Nic nám tu není do německé reformace, nic do všelikých výkladů ex eventu, především musíme znát věc o sobě . . .“⁵ Na adresu Masarykových sociologických schém podčiarkol nutnosť pridržiavať sa zásadne historického princípu, ktorý jedine môže byť východiskom historickej metódy. Historický prístup ako jedine správny žiadal tiež od každej inej vedy i umenia. Súčasne však Nejedlý správne videl, že historický jav nemožno skúmať izolovane, ale iba v spojitosti s ostatnými javmi. Už v *Dějínách předhusitského zpěvu* upozorňoval, že „i zpěv jest součástíou života a dějin“ a „dějiny jen jedny, jako život člověka jest jeden.“ Toto stanovisko výstižne nazýva L. Štoll historickým monizmom, zdôrazňovanie historického princípu historickým determinizmom a „ . . . snahou zvédečiť, zobjektivisovať dejepisectví se přibližuje stanovisku vědeckého socialismu, přestože tajemství této své „kolektivní moci“ (Marxovu determinantu v poslední instanci určujících hospodářských poměrů) theoreticky neluští.“⁶ Nejedlého historický monizmus sa zásadne odlišuje od rôznych pozitivistických teórií faktorov tým, že kladie na prvé miesto ľud, poznanie života ľudu a vyzdvihuje pokrokové ľudové tradície. Ako historický determinista a historický monista líšil sa Nejedlý od pozitivistickej školy a približoval sa organicky k historickému materializmu. Od konca XIX. stor. sa medzi pozitivistickou a úplne idealistickou historiografiou a Nejedlým na druhej strane vytvára veľká priehrada. Nejedlý stojí ďaleko vpredu. Kým ostatná buržoázna historiografia uviazla v zajatí úzko zameraných monografických prác a v otázkach heuristiky, Nejedlý má jasnú, veľkú a pokrokovú koncepciu českých dejín. Nejedlý sa prepracoval i k vynikajúcej technike historickej práce, v ktorej však videl iba predpoklad pre vlastnú tvorivú historiografiu. Z celého diela Nejedlého žiari hlboká úcta k faktom. Preto pripisoval dôležitý význam i monografickým prácam. Už r. 1903 v úvode ku knihe *Dějiny města Litomyšle* píše: „V tom pak vidím zároveň největší užitek takového díla monografického, že může jíti do podrobností, k nimž dílo celkové již z technických důvodů nemůže sestoupit; může podávat do-

⁵ Tamže, 58.

⁶ Ladislav Štoll, *Strážce čistého ohně* (Úvod ku knihe Zd. Nejedlého, *O smyslu českých dějin*, Praha 1952).

klady a dôkazy k tomu, čo v díle celkovém může být pouze tvrzeno.“ Nejedlý napísal aj mnoho monografických prác, ktoré svojou detailnosťou, bohatstvom nashromaždených, i tých najroztratenejších faktov (diela o Smetanovi a T. G. Masarykovi) sú jedinečné v českej historiografii. Každá jeho práca svedčí o nesmiernej svedomitosti, s akou sbieral materiál. Preto veľmi kategoricky odsudzoval práce, ktoré chcú niektorými formálnymi znakmi nadobudnúť povahu vážneho vedeckého diela. „Tady citát z pramenů, tam jiný citát, a doklad pramenný byl dán. Tak ovšem historicky něco dokazovati nelze, tím méně pak takovou metodu hájiti...“⁷ Tieto slová namierené proti Masarykovej metóde hovoria veľmi aktuálne i do našich radov.

Skvelá technika historického bádania nebola však samoúčelná. Nejedlý nemal nikdy nič spoločného s vedeckým l'art pour l'artizmom, s duševnou gymnastikou „súkromného učenca“. Naopak, pre neho je typický vnímavý pomer k denným problémom života a otázka pomeru vedy k súčasnému životu vystupuje v celom diele. V tom sa tiež podstatne líšil od pozitivistickej historickej vedy. Pozitivismus si síce berie na seba masku nadstrannickej, objektivistickej vedy, avšak v podstate slúži buržoáznym záujmom. A slúži i tým, ak z nashromaždeného materiálu, často veľmi dôkladného, odmieta urobiť uzávery, ktoré sa priamo ponúkajú. Nejedlého postoj k pozitivizmu je veľmi skeptický a odmietavý. „Jisto jest, že naprostým ulpěním na požadavcích pozitivistických svazují se vědě křídla vzletu, a to konec konců nemůže býti ani vedě prospěšno.“⁸ Nemožno predsa vidieť v samotnom historickom hodnotení prameňov a často v úplne bezduchom sorad'ovaní materiálu pozitivisticky orientovaných historikov vrcholný prejav ľudského ducha. Nejedlý sa takouto históriou nemohol uspokojiť a od vedca žiadal vyššiu vedu, tvorivý proces na základe nashromaždeného materiálu, ktorého cieľom má byť „... pohlížeti až ke skrytým zákonům historického dění.“⁹ V Nejedlého poňatí má historická veda veľký cieľ ukázať ľudstvu i jednotlivým národom, kde sú korene dejinného vývoja a aké sú zákony jeho organického vzrastu. Tu práve vychádza zo skutočnosti, z aktuálnych potrieb národného života. História sa má

⁷ Zdeněk Nejedlý, *Spisy XVI*, Praha 1952.

⁸ Tamže.

⁹ Tamže.

plne zapojiť do služieb národa, má byť učiteľkou života a pomáhať orientovať sa v politickom dianí.

Nejedlého zúčastený pomer k otázkam verejného života prejavuje sa už na samom začiatku jeho vedeckej dráhy. Vášnivá a činorodá povaha mladého vedca nedovolila mu uzavrieť sa do knižných problémov, ale viedla ho do prudkých zápasov za ideály, ktoré vyznával. Od začiatku sa prejavuje jeho všestranné zameranie. Nejedlý bojuje vášnivo v oblasti hudobného života za plné uznanie geniálneho hudobného diela B. Smetanu, jedného z veľkých predstaviteľov českého národného obrodenia. Boj za B. Smetanu, ktorého dielo je naplnené láskou k ľudu, k pokrokovým tradíciám a úprimným a hlbokým demokratizmom, mal pre neho i politický smysel. Úsilie za víťazstvo pokrokovej národnej hudby spájalo s bojom za pokrok v živote národa vôbec. V podobnom smysle venoval sa i literatúre. Už v r. 1902 napísal štúdiu o A. Jiráskovi, stáva sa najlepším znalcom a popularizátorom jeho diela. V širokom zameraní Zdeňka Nejedlého na bohatú problematiku českej hudby a literatúry a v tom, že zo všetkého si vyberá najlepšie a najpokrokovejšie, prejavuje sa súčasne i vášnivý vzťah k súčasnosti. Vyzdvihnutie husitského revolučného hnutia a hlboko v ľude koreniaceho diela Smetanovho a Jiráskovho malo v období všeobecnej skleslosti a úpadku buržoázie veľký význam. Na príklade pokrokových tradícií českej minulosti reakčnosť súčasnej buržoáznej politiky, buržoáznej vedy a umenia prejavovala sa ešte zjavnejšie a vyhranenejšie.

Česká a slovenská spoločnosť stála v tomto čase pred úlohami národnej a demokratickej revolúcie. Boly to úlohy boja za národnú nezávislosť a boja proti polofeudálnym pozostatkom, za demokratickú premenu. Ako sa už v poslednom čase pri hodnotení tohto obdobia jasne ukázalo, buržoázia nielen že neplnila úlohy národnej a demokratickej revolúcie, ale úplne ich zrádzala. Bola rakúsko-uhorsky štátotvorná a mala záujem iba na vyriešení dielových konkurenčných sporov. Avšak ani sociálna demokracia nepochopila podstatu problémov českej a slovenskej spoločnosti a nevedela správne vidieť a riešiť najmä národnostnú otázku. Bola to často len literatúra, ktorá správne vedela spájať obidve úlohy a pripravovať tak pôdu pre ich definitívne rozriešenie. Bude ešte potrebné mnoho sa zaoberať týmto zvláštnym postavením a poslaním literatúry v našom živote v časoch národného útlaku. Podobnú úlohu hrala v českých krajinách i národná história, ako ju podával Palacký a Jirá-

sek. Národná história dávala súčasnosti veľké dejinné koncepcie o historickom a kultúrnom poslaní národa. Zdeněk Nejedlý nie síce nejakým programom, ale fakticky rieši mnoho úloh, ktoré súvisely s narastaním národnej a demokratickej revolúcie pred r. 1918. Je to predovšetkým boj za pokrokovú kultúru, vedu a umenie preniknuté národným duchom. Za kultúru, ktorá budí nové sily v živote národa, ukazuje cestu vpred k víťazstvu záujmov ľudu. Nejedlého dielo pred r. 1918 bolo pevným ukazovateľom optimistickej perspektívy českého ľudu. Celé pokrokové tradície českých dejín, najmä husitstvo a národné obrodenie, ktoré vysoko vyzdvihol, hovorily jasne o tom, že ľud je najsilnejším i najvernejším nositeľom národného života. Preto ak má ľud za sebou minulosť, nemôže ho nečakať veľká budúcnosť. Avšak za túto budúcnosť i prítomnosť je potrebné bojovať.

Prirodzene, tento postoj k vede a k životu strhával Nejedlého stále viac do zápasu najmä na kultúrnom fronte. Zápasil s panujúcim buržoáznym názorom na hudbu, literatúru, dejiny a národné tradície. Ostro a neľútostne bojoval proti kozmopolitizmu, proti ľahostajnosti k osudu národa, pokrokovej národnej minulosti, vede a kultúre. Ak si dnes prehlíadneme jeho práce z obdobia pred r. 1918, stretáme sa v nich s cieľavedomým odporom proti klerikalizmu, ale aj liberalizmu a individualizmu. Nejedlý vysoko vyzdvihol zástavu boja za opravdivú demokratičnosť a ľudovosť v českej kultúre. V tomto svojom zápase opieral sa o záujmy ľudu. Nejedlý prichádzal i s najsložitějšími vedeckými a umeleckými problémami do dennej tlače, aby týmto spôsobom, dávajúc na všetko správny náhľad, robil „politiku“. V tomto smysle Nejedlý rieši otázky, ktoré stály pred národnou a demokratickou revolúciou, ktoré nepochopila ani sociálna demokracia, o buržoázii ako celku vôbec nehovoriac.

Národnú a demokratickú revolúciu riešili pod vplyvom Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie sily českého a slovenského ľudu. Pre zradu vedenia sociálnej demokracie na čele tejto revolúcie stála však buržoázia a Československá republika vytvára sa 28. októbra 1918 ako buržoázy štát.

Veľká októbrová socialistickej revolúcia zanecháva v Nejedlom hlboký dojem. Razom chápe jej svetodejný význam. Nejedlý poznal i z osobných zážitkov staré cárske prehnité Rusko, prežil jeho dusnú atmosféru a preto aj ľahšie porozumel oslobodeneckému rozmachu ruského proletariátu. Neuspokojil sa v porovnaní s Októbrovou revolúciou ani novým, buržoáznym československým štátom. Pre Ne-

jedlého vedca a široko zainteresovaného kultúrneho pracovníka bol nový spoločenský poriadok v Rusku otázkou perspektív pre rozvoj vedy a kultúry. Poznal, že v kapitalistickom poriadku sú najdôležitejšie komerčné a peňažné záujmy buržoázie, kultúra je len pre spestrenie záhaľčivého života parazitných vrstiev spoločnosti. Vo Veľkej októbrovej socialistickej revolúcii, v novom socialisticom spoločenskom poriadku nachádza Nejedlý ako jeden z prvých vedeckých pracovníkov podmienku nového a opravdivého kultúrneho pokroku. Preto Nejedlý vyvodzuje z tohto poznania i dôsledky a definitívne prechádza na stanovisko revolučnej robotníckej triedy. Stáva sa stúpencom i aktívnym bojovníkom Komunistickej strany Československa. Najväčší znalec českých dejín, najlepším vykladačom tradícií pokrokovej národnej minulosti, vedy a kultúry sohráva významnú úlohu v komunistickom hnutí. Zákonitosť tohto vývoja Zdeňka Nejedlého najvýstižnejšie ukázal Klement Gottwald: „...nejde tu o náhodu alebo niejaké podivuhodné řízení osudu, nýbrž o skvělý příklad myslitele, který domyslí zplna své dílo, bojovníka, který se nezastavil uprostřed cesty, vlastence, který co nejhlouběji pochopil minulost svého národa a co nejdále se zadíval do jeho budoucnosti. Zdeněk Nejedlý nepřešel do tábora dělnické třídy, na pozice socialismu, *ačkoliv* miloval Jirásku a Smetanu, *ačkoliv* byl strážcem národních tradic našich dějin a naší kultury, nýbrž *právě proto*, že miloval Jirásku, Smetanu, Němcovou a střežil odkaz naší minulosti, *proto*, že hluboce pochopil smysl a logiku našich dějin, *proto*, že pochopil, že dělnická třída a pracující lid jsou novou vůdčí silou, hluboce pochopil smysl a logiku našich dějin, *proto*, že pochopil, že dělnická třída a pracující lid jsou novou tvůrčí silou národa a uchovatelem i rozmnožovatelem toho nejlepšího, co kdy národ vytvořil.“¹⁰

Dielo Zdeňka Nejedlého sa v ďalšom vývoji rozrastalo a košatilo, zaberalo širšie priestory vedeckého a politického pôsobenia. Do poprevratového obdobia spadajú jeho najväčšie mnohosväzkové práce o B. Smetanovi, o T. G. Masarykovi, o dejinách Národného divadla a mnoho menších, nemenej závažných prác. Nejedlého pritiahly najmä dve obdobia českých dejín, ktoré považoval za jediný zdroj veľkých pokrokových tradícií českých dejín: husitstvo a doba obrodenská. Avšak nie menší význam pripisoval objasneniu XIX. stor. Jeho

¹⁰ Klement Gottwald, *Cesta Zdeňka Nejedlého*. O Zdeňku Nejedlém. Stati a projevy k jeho sedmdesátinám, Praha 1948, 8.

diela o B. Smetanovi a T. G. Masarykovi sú široko zamerané, nie sú obyčajnými životopismi, ale zrkadlom celej doby, v ktorej žili Smetana a Masaryk. Dielo o Smetanovi predstavuje radostný rozmach mladej českej buržoázie, dielo o Masarykovi ustrnutie buržoázie vo vývoji, jej rozklad a začiatok pádu, ktorý sa prejavuje v kríze celej buržoáznej spoločnosti.

Z jeho vývoja organicky a logicky vyplýva, že okrem prác z oblasti českých dejín, dejín českej hudby napísal životopis mladého V. I. Lenina a neskoršie i dejiny Sovietskeho sväzu. Nejedlého *Lenin* ukazuje východisko z úpadku buržoázie, ktorý osvetlil v práci o Masarykovi.

Práce z obdobia XIX. stor. pokladal za zvlášť naliehavé, za najživotnejšie problémy českej histórie, pretože v nich sa skrývajú najvážnejšie problémy národnej existencie. Tak mal Nejedlý vo svojej historickej práci vždy na pamäti prítomnosť.

Významný podiel v jeho práci mala v období predmníchovskej republiky jeho aktívna rozsiahla politická činnosť. Nejedlý vynaložil nesmierne úsilie najmä v boji proti ohováraniu Sovietskeho sväzu a propagácii skutočného, jasného života proletárskeho štátu. Ďalej napísal veľké množstvo článkov, v ktorých odhaľoval protiludovú a protinárodnú politiku českej a slovenskej buržoázie a v ktorých presvedčivo ukazoval na pravdu robotníckej triedy vedenej komunistickou stranou. Také dôsledky vyvodil Nejedlý zo správneho poznania dejinného vývoja, tomuto poznaniu zasvätil nielen svoje vedecké dielo, ale aj na poli praktickej politiky vynaložil všetky sily, aby zvíťazily záujmy českého a slovenského pracujúceho ľudu. Nejedlý neúnavne bojoval proti kapitalizmu a neskoršie proti fašizmu. Dnes bojuje ďalej svojím starým spôsobom na širokom fronte vedeckom i politickom za žiarivý socialistický zajtrajšok.

Zdeněk Nejedlý venoval vo svojom bohatom a mnohotvárnom diele pozornosť i niektorým úsekom slovenských dejín, a to najmä za druhej svetovej vojny, v období svojho pobytu v Sovietskom sväze. Na Lomonosovovej univerzite, kde prednášal dejiny západných a južných Slovanov, predniesol i celý cyklus prednášok zo slovenských dejín. V časopise sovietskych historikov *Istoričeskij žurnal* publikoval i jedinú väčšiu, prehľadnú štúdiu o slovenských dejinách *História politického formovania slovenského národa*. V Sovietskom sväze zrodily sa i iné drobné články, v ktorých Nejedlý účinne spája aktuálne a pálčivé otázky boja za národné oslobodenie s niektorými

pokrokovými zjavmi slovenskej minulosti. I v týchto drobných statiach javí sa ono životné, aktuálne chápanie histórie, ktoré je vlastné celému dielu Zdeňka Nejedlého.

V článkoch *Za tu našu slovenštinu, Už Slovensko vstáva, púta si strháva, Slováci, Rusové idou!*, ktoré boli uverejnené v zborníku *Moskovské stati*, a v hodnotiacej štúdií o J. Kollárovi odkryl Nejedlý s jasnosťou, sviežosťou, prostotou i jemným spontánnym pátosom naplneným láskou k Slovensku, k slovenskému ľudu kus našich národných dejín. Iba celkom mimochodom vrhá jasné svetlo na otázku vzniku spisovnej slovenčiny a češtiny na Slovensku, ukazuje zakorenenú tradíciu priateľstva slovenského ľudu k ruskému a naznačuje vôbec pokrokové tradície slovenských dejín.

V úvode k *Dejinám národa českého* osvetlil Zdeněk Nejedlý so živou plastičnosťou vzťah českých a slovenských dejín a vzťahy medzi českým a slovenským ľuďom v minulosti. Nejedlého koncepcia slovenských dejín vedome bojuje proti zaznávaní samostatnosti slovenských dejín „čechoslováckym“ smerom v historiografii, ktorý pestoval najmä Chaloupecký a Pražák. Zároveň však tým, že zdôraznil primérnosť hospodárskeho a sociálneho činiteľa v rozvoji slovenského národa, bojuje i proti buržoáznemu nacionalizmu v slovenskej historiografii, ktorý sám národ bez historického začlenenia do spojitostí so vznikom a vývinom kapitalizmu považuje za jediný predmet slovenských dejín.

Nejedlý nachádza predmet slovenských dejín v slovenskom ľude, ktorého dejiny spája a podmieňuje hospodárskym a sociálnym vývojom. Vychádza z marxistického poňatia dejín, podľa ktorého dejiny „... sú predovšetkým dejinami vývinu výroby, dejinami spôsobov výroby, ktoré sa vzájomne zamieňajú v priebehu storočí, dejinami vývinu výrobných síl a výrobných vzťahov ľudí... dejinami výrobcov materiálnych statkov, dejinami pracujúcich mäs, ktoré sú hlavnými silami výrobného procesu a ktoré uskutočňujú výrobu materiálnych statkov, nevyhnutných pre jestvovanie spoločnosti.“¹¹

Zdeněk Nejedlý na základe jednoznačného uznávania samobytnosti slovenského národa zdôrazňuje i samostatnosť slovenských dejín, veľkú váhu však súčasne kladie na česko-slovenské vzťahy v minulosti. Na otázku, či existovali v minulosti medzi Čechmi a Slovákmí, odpovedá: „... to se rozumí samo sebou — ale i zvláštní

¹¹ *Dejiny VKS(b)*, Bratislava 1950, 123.

vztahy, jiné než bývají mezi jen sousedními národy“ a dodáva, že sa prejavuje „... v dejinách Čechů a Slováků přímo rodová blízkost a jednota.“ Preto česko-slovenské vzťahy „... v určitých obdobiach nabývajú takevú silu, že vystupujú dokonca v popredí tehdejších dejů, i ukazujú, že oba národy, přes všechny ty rozdily neztratily vědomí o své náležitosti. A to ovšem nás zajímá, a velmi zajímá, i v českých dějinách, jako to neméně musí zajímat slovenské historiky při líčení slovenských dějin.“¹²

V celom diele Zdeňka Nejedlého nájdeme mnoho príkladov z českých a slovenských dejín, ktoré potvrdzujú najužšie príbuzenstvo Čechov a Slovákov. Potvrdzujú, že Slováci sú celou svojou minulosťou sviazaní najužším putom s bratským národom českým.

Týmto hrubým náčrtom koncepcie slovenských dejín o česko-slovenských vzťahoch v minulosti chceme iba zdôrazniť, ako správne a s akou istotou sa Nejedlý vyrovnal s problémami, ktoré česká a slovenská historiografia zaviedla v minulosti na falošnú cestu. Vo vzťahu Nejedlého diela k slovenskej histórii nemožno sa obmedziť iba na tie jeho stránky, ktoré sa priamo dotýkajú slovenských dejín, ich jednotlivých úsekov, osobností ap. Tým by sme jeho význam pre slovenskú historiografiu podstatne oklieštili.

Zdeněk Nejedlý hovorí k slovenskej historickej vede celým svojím dielom, dôkladnou technikou historickej práce, zdôrazňovaním úcty k faktom, šírkou a hĺbkou vzdelania, mimoriadnou tvorivosťou a veľkou pokrokovou, ľudovou koncepciou českých dejín. Najväčšiu aktuálnosť má však Nejedlého predstava a poňatie významu histórie a pokrokových národných tradícií pre národný život, pre prítomnosť. Nejedlý pripisuje histórii vysoké a dôstojné poslanie, história má dávať pokrokovým silám do rúk zbrane, má prinášať poučenie o poznaní spoločenského vývoja, ukázať jasne na príklade národných dejín sily pokroku a reakcie. História má slúžiť ako jeden zo základných zdrojov poučenia v orientovaní sa v politickom dianí, má byť zdrojom výchovy zdravej národnej hrdoosti a číno-rodeho vlastenectva. „Nikoliv tedy jen z tradice nebo z úcty k historii — hovorí Nejedlý — nýbrž z nejživější potřeby současné i budoucí existence národa jest nutno, aby národ toto poučení přijal, jím se i dále ve všech svých skutcích řídil a zářivými příklady z dějin v něm sílil a utvrzoval.“¹³

¹² Zdeněk Nejedlý, *Spisy X*, Praha 1950, 30, 32.

¹³ Zdeněk Nejedlý, *Spisy XVI*, Praha 1952.

Pravda, toto čestné poslanie môže historická veda v plnej miere plniť iba vtedy, ak sa opiera o vedecké poznanie o vývine ľudskej spoločnosti, o historický materializmus. Historický materializmus ako veda o hybných silách ľudskej spoločnosti, o zákonoch spoločenského vývoja je súčasne jedinou vedeckou metódou pre všetky spoločenské vedy, medzi ktorými práve najvýznamnejšie postavenie zaujíma história. Historický materializmus skúma vývin a zákonitosti spoločnosti v celku, súhrnne. Úlohou historickej vedy je, ako veľmi plasticky ukazuje Zdeněk Nejedlý v úvode k svojim *Dejinám národa českého*, skúmať dejinné sily, ktoré vyvrely za zvláštnych podmienok toho ktorého národa alebo krajiny, *špecifický* vývin, konkrétne zvláštnosti v historickom vývoji jednotlivých národov a krajín, zvláštne príčiny, prečo sa všeobecné zákony a javy objavujú v inej forme, a podiel toho ktorého národa alebo krajiny na svetových dejinách. Ako poučky historického materializmu vznikly na základe hlbokého a všestranného poznania konkrétneho historického procesu, ľudskej spoločnosti, tak aj konkrétny dejinný proces, vzájomné vzťahy a súvislosti jednotlivých udalostí a javov možno poznať jedine na podklade tohto marxisticko-leninského učenia o vývoji ľudskej spoločnosti. V tomto je nám najjasnejším a najväčším príkladom, radcom a usmerňovateľom sovietska historická veda! Dobré je známe, ako celkom sklamala buržoázna historiografia. Najmä veľký spoločenský prevrat v našich dejinách, vznik ľudovo-demokratického Československa ukázal veľmi markantne totálny bankrot buržoáznej historiografie. Buržoázna historiografia nielenže nevedla k predvídaní a poznaniu týchto veľkých historických zmien, ale celý náš národný vývoj skresľovala a falšovala, a to tým, že hlavnú úlohu pripisovala panským, vykorisťovateľským triedam, vrstvám, skupinkám a politickým stranám v našich dejinách a nevidela a nechcela vidieť rozhodujúci význam a úlohu pracujúcich mäs v celom našom národnom živote v minulosti.

Preto hocijako zdôrazňovala slovenská buržoáznonacionalistická historiografia svoju slovenskosť a národovosť, históriu v pravom smysle slova národnú nepestovala, neprenikla medzi široké masy slovenského ľudu, neplnila poslanie, ktoré majú národné dejiny, neukazovala cestu k pokroku a lepšiemu životu národa a ani nepestovala zdravú národnú hrdosť a sebavedomie. Slovenská nacionalistická historiografia má všetky znaky úpadkovej historiografie, proti ktorej stálo v Čechách dielo Zdeňka Nejedlého. Je to historiografia

pozitivistická a kozmopolitná a súčasne viac-menej šovinistická. Buržoáznonacionalistická historiografia neodkryla a nevykreslila úlohu slovenského ľudu v našich dejinách, jeho prácu a život, boj proti sociálnemu útlaku v priebehu celej minulosti, ale iba politiku slovenskej buržoázie, resp. vzhľadom na jej charakter len veľmi úzkej vrstvy jej predstaviteľov, niektoré otázky súvisiace s postavením slovenskej národnosti v novších i starších dejinách a to je takmer všetko. Ak si všimla napr. vplyv husitského hnutia na Slovensku, ktoré bolo českému ľudu nevyčerpateľným zdrojom sily, tak len preto, aby pseudokritickou metódou tento veľký ohlas zatemnila a poprela jeho význam pre slovenskú históriu. Podobne je i s prácami o roku 1848. Pri spracovaní roku 1848 na Slovensku neukazuje predovšetkým pokrovový, revolučný boj slovenského ľudu proti feudalizmu, na ktorý treba klásť hlavný dôraz, ale podčiarkuje a obhajuje politiku slovenskej buržoázie, ktorej reakčnosť s objektívnych, celoeuropejských hľadísk a záujmov demokratického vývoja všetkých národov Rakúska-Uhorska nemožno oddiskutovať. Prirodzene, že keďže tu ide o okliešťovanie našich národných dejín v záujmoch buržoázie, národná história neplnila svoje úlohy a ani ľud neľahčil pre seba z národnej histórie. Výstižne pripomína Nejedlý: „Národ však se zajímá o své dějiny jen jako o životní hodnotu, a nenalézá-li v dílech svých dějepisců takové hodnoty, strácí přirozeně o ně zájem.“¹⁴

Nejedlého chápanie významu národných dejín a pokrovových národných tradícií pre spoločnosť, pre prítomnosť v boji za lepšiu budúcnosť pracujúceho ľudu znamená pre nás celý program! Pred mladou slovenskou marxistickou historickou vedou stojí veľká a ťažká, no nesmierne vďačná a vysoko čestná práca, ak má i slovenská história pravdivo a príťažlivo ukazovať zákonitosť vývoja slovenského ľudu z minulosti k prítomnosti, odkrývať a šíriť znalosť pokrovových tradícií slovenských dejín, všetkého dobrého a veľkého, čo náš ľud v minulosti vykonal, na čo dnes robotnícka trieda pod vedením komunistickej strany nadväzuje a k čomu sa hrdo hlási, ak sa majú slovenské dejiny a pokrovové tradície stať majetkom najširších mas nášho ľudu, ak majú podstatne prispieť do pokladnice pokrovového národného vzdelania, ak dejiny majú byť zdrojom a vychovávateľom šľachetného, činorodého vlastenectva, budovateľ-

¹⁴ Tamže.

ského nadšenia, nástrojom boja proti protiľudovým a protinárodným buržoáznonacionalistickým a kozmopolitným ideológiám.

Pri plnení týchto úloh slovenská historiografia môže sa spoľahlivo opierať o veľký príklad Zdeňka Nejedlého. Dejepisectvo, ktoré má hovoriť a slúžiť životu, kladie si najvyššie vedecké nároky. Ak Nejedlý viedol historickú vedu do boja za prítomnosť a aj budúcnosť, vždy zdôrazňoval, že história sa nesmie vzdať žiadnej vymoženosti rýdzo vedeckej, žiadnej jemnosti metódy a prísnosti kritiky.